

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

АНДРУЩЕНКО Л. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права
(Київський кооперативний
інститут бізнесу і права)

УДК 342

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ШЛЯХІВ ПОДАЛЬШОГО
РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Статтю присвячено дослідженню процесів подальшого розвитку ринку страхування в Україні. Виділено окремий блок проблем, що гальмують позитивну динаміку на вітчизняному страховому ринку. Визначено ряд об'єктивних причин недостатнього його розвитку. Сформульовано першочергові завдання перспективного розвитку страхового ринку України.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, страховики, страхові посередники, страховий захист, страхові компанії.

Статья посвящена исследованию процессов дальнейшего развития рынка страхования в Украине. Выделен отдельный блок проблем, тормозящих положительную динамику на отечественном страховом рынке. Определен ряд объективных причин недостаточного его развития. Сформулированы первоочередные задачи перспективного развития страхового рынка Украины.

Ключевые слова: страхование, страховой рынок, страховики, страховые посредники, страховая защита, страховые компании.

This article examines the processes of further development of the insurance market in Ukraine. A separate block of problems hindering the positive dynamics in the domestic insurance market. Defined number of objective reasons for lack of development of the insurance market. Formulated priorities perspective of the insurance market of Ukraine.

Key words: insurance, insurance market, insurers, insurance brokers, insurance coverage, insurance companies.

Вступ. В умовах поступової стабілізації економіки України, зміни форм власності більшої частини підприємств потреба громадян та суб'єктів господарювання у захисті своїх майнових інтересів та інтересів працівників від різноманітних ризиків постійно зростає. Держава також зацікавлена у страховому захисті свого майна та підвищенні соціально-економічної захищеності громадян.

Проте, незважаючи на значний потенціал, роль та місце вітчизняного страхування, останнє залишається дуже незначним та не відповідає завданням, які стоять перед Україною в сучасних умовах формування ринкової економіки [1, с. 192].

Розвиток страхування вимагає інтеграції національних страхових систем у світову фінансову систему, яка реалізується, зокрема, за рахунок механізмів перестраховання. Міжнародна кооперація у страхуванні необхідна для функціонування цілих секторів економіки, таких як міжнародна торгівля та перевезення, авіація, космонавтика, туризм тощо. Однак надмірна відкритість доступу для іноземних операторів може призвести до неефективного перерозподілу акумульованих ресурсів на міжнародні фінансові ринки, придушення національних страховиків та посередників, зниження конкуренції тощо.

Постановка завдання. Водночас, незважаючи на позитивні зрушення, що мали місце протягом останніх років, стан розвитку страхового ринку в Україні не відповідає стану розвитку ринку ні країн ЄС, ні більшості країн-кандидатів.

Питання, яких торкнувся у своїй статті автор, знайшли своє лише часткове відображення у роботах О.М. Залетова, О.А. Любенської, Н.Б. Пацуриї, В.Й. Плиси, Г.А. Роїка, А.Л. Самойловського, О.О. Слюсаренка, Г.О. Усатого та ін.

Як зазначають аналітики страхового ринку України: «Лише третина страхування працює на економіку. Решта – тіньові та напівтіньові фінансові схеми. Страхові надходження зростають, а виплати практично не змінюються. Через «псевдострахування» значно зменшується база оподаткування, а через перестрахування капітал вивозиться за кордон» [2, с. 8].

Результати дослідження. Занепокоєння щодо розвитку страхового ринку України виникає в експертів міжнародних організацій, що здійснюють дослідження ринку та сприяють реформі системи державного нагляду і регулювання. Зокрема, Українсько-європейський консультативний центр із питань законодавства, який фінансується Європейським Союзом, указує на те, що предмети законодавчого регулювання страхової діяльності розкидані поміж Цивільним кодексом України та законами України «Про страхування» і «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» досить несистемно (наприклад, усі три закони містять положення про договори страхування, які суперечать один одному).

Як зазначається у звіті Світового банку «Страхування в Україні: законодавче та нормативне забезпечення»: «Реальне зростання ринку страхування є меншим, тому що значна частина сплачених страхових платежів припадає на фінансове перестрахування, схеми оптимізації оподаткування та короткострокові поліси, придбані для зменшення бази оподаткування. Насправді, дуже часто страхові компанії створюються у складі великих фінансових груп, де такий страховик може продати своєму акціонеру страховий поліс на велику суму страхових платежів для страхування вигаданого ризику. Страховик також може надати пільгове фінансування своїм акціонерам або використати перестрахування для експорту капіталу з метою зменшення та уникнення сплати податку на прибуток підприємств». Це свідчить також про те, що страхові тарифи встановлюються на занадто високому рівні і що страховальники або не знають своїх прав, або не можуть їх реалізувати. На цьому також наголошує у своїх звітах Інститут економічних досліджень та політичних консультацій в Україні німецької Консультативної групи з питань економічних реформ [3, с. 71].

Ухвалення Цивільного та Господарського кодексів України, законів України «Про страхування», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про недержавне пенсійне забезпечення», прийняття Кабінетом Міністрів України численних програм розвитку страхового ринку України та інших нормативно-правових актів лише частково створило підґрунтя для розвитку доступного і привабливого для споживачів ринку страхових послуг і потребує суттєвого вдосконалення з урахуванням принципів та стандартів Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю.

На сьогодні страховий ринок в Україні перебуває на стадії формування, опанування інструментарієм і методикою цього: бізнесу [4, с. 112].

Зауважимо, що на процеси подальшого планомірного розвитку страхування як у регіонах, так і в Україні загалом впливають проблеми різного характеру, більшість яких перебувають власне поза площиною страхового ринку, зокрема:

- повільні темпи ринкової трансформації та реструктуризації реального сектора економіки;
- значна частка тіньової економіки;
- збиткова діяльність більшості підприємств;
- приховані монополні утворення.

Крім цього, через недооцінку значимості страхування в економіці країни основний тягар витрат із попередження та ліквідації наслідків стихійних явищ, катастроф і техногенних аварій продовжує лягати на державний бюджет.

Разом із тим, незважаючи на значні темпи приросту основних показників діяльності страховиків та страхових посередників, страховий ринок України має ряд об'єктивних причин свого недостатнього розвитку і невирішених проблем, до яких можна віднести такі:

- низька зацікавленість у страхуванні через недостатню платоспроможність населення, насамперед через відносну нечисленність «середнього класу» населення та низький рівень його страхової культури;
- недосконале законодавство щодо обов'язкових видів страхування, зокрема наявність значної кількості недоцільних видів обов'язкового страхування та відсутність необхідного контролю з боку держави за виконанням власниками автотранспортних засобів вимог щодо наявності укладеного договору обов'язкового страхування цивільної відповідальності перед третіми особами;
- нерозвиненість довгострокового страхування життя, пенсійного страхування та інших видів особистого накопичувального страхування;
- недостатня капіталізація та низька ліквідність страховиків;
- великий обсяг страхових премій, переданих за кордон за договорами перестрахування;
- оптимізація оподаткування суб'єктами господарювання через інструменти страхового ринку, у результаті чого щороку рівень страхових виплат неухильно зменшується;

– недостатнє регулювання страхового посередництва, що не сприяє загальному підвищенню страхової культури населення, а в деяких випадках призводить до поширення елементів шахрайства та неконкурентних засад діяльності;

– недостатній рівень правового забезпечення медичного страхування;

– невідповідність вітчизняного страхового законодавства вимогам міжнародного законодавства, зокрема країн-членів Європейського Союзу, а також принципам та стандартам Міжнародної асоціації страхового нагляду;

– недостатній рівень кадрового та наукового забезпечення [5, с. 47].

Підкреслимо, що на сьогодні у державі до першочергових завдань стосовно подальшого розвитку ринку страхових послуг можна віднести цілу низку актуальних проблем.

Передусім потребують законодавчого удосконалення правила та механізми функціонування і розвитку страхового ринку в Україні, приведення національного законодавства, що регулює відносини на ринку страхових послуг, у відповідність до стандартів країн-членів Європейського Союзу, забезпечення максимального захисту страхових резервів шляхом впровадження спеціальних державних інвестиційних програм, усунення адміністративних бар'єрів для розширення переліку пропонувананих страхових послуг, щоб страхування стало ефективною та необхідною складовою частиною життя кожної української родини, сприяло піднесенню національної економіки, входженню України до Європейського Союзу [6, с. 22].

Для підвищення фінансової надійності інституту страхування, забезпечення рівних і справедливих умов для всіх, хто працює у сфері страхування, серед першочергових завдань розвитку страхового ринку України пропонується визначити такі:

– розроблення та прийняття Концепції розвитку страхового ринку України, яка би передбачала, з урахуванням принципів та стандартів, рекомендованих Міжнародною асоціацією нагляду за страховою діяльністю, а також законодавства країн-членів Європейського Союзу у сфері страхування, конкретні заходи щодо:

a) удосконалення державного регулювання;

b) розширення сфери застосування страхових послуг, зокрема за рахунок розвитку страхового посередництва;

c) активне використання інвестиційного потенціалу учасників страхового ринку;

d) визначення механізму контролю та особливостей його проведення;

e) прискорений розвиток недержавного пенсійного страхування, медичного страхування;

f) розвиток інфраструктури страхового ринку, зокрема формування наукових шкіл, кадрового та інформаційного забезпечення;

g) захист законних інтересів споживачів страхових послуг;

h) врегулювання питань щодо обмеження на певний період діяльності філій іноземних страховиків на території України;

– удосконалення системи оподаткування у сфері страхування для стимулювання фізичних та юридичних осіб до укладення договорів страхування. У зв'язку із цим потрібно здійснити удосконалення чинного та розроблення нового нормативно-правового і методологічного забезпечення страхової діяльності, зокрема щодо визначення характеристики та класифікаційних ознак видів добровільного страхування для адекватного встановлення об'єкта страхування, страхової суми, страхових ризиків; забезпечення дієвого механізму контролю за умовами платоспроможності страховиків, зокрема стосовно коштів страхових резервів, за нормативами на ведення страхової справи, здійсненням операцій перестрахування, зокрема у нерезидентів;

– подальшого формування правової бази участі страховиків у системі соціального забезпечення населення через запровадження обов'язкового медичного страхування, прийняття необхідних нормативно-правових актів із питань пенсійного страхування та страхування життя;

– посилення державного регулювання та нагляду за діяльністю на ринку перестрахування, зокрема удосконалення системи оподаткування операцій із перестраховиками-нерезидентами;

– удосконалення державного регулювання та нагляду за страховими посередниками відповідно до положень Директиви 2002/92/ЄС «Про страхових посередників», зокрема сприяння створенню страхових (перестрахових) посередників, спрощення правил їхньої діяльності та запровадження вимог щодо реєстрації страхових агентів та нагляду за їхньою діяльністю;

– внесення змін до Цивільного і Господарського кодексів України, законів України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про страхування», «Про недержавне пенсійне забезпечення» щодо:

a) удосконалення договірних відносин у сфері страхування;

b) внесення змін до класифікації ризиків та видів страхування;

c) посилення системи державного регулювання ринку страхових послуг;

d) запровадження додаткових вимог до страховиків, зокрема встановлення спеціального рестру активів, що покривають страхові резерви, та абсолютного пріоритету страхових вимог стосовно будь-яких інших вимог щодо активів, які покривають страхові резерви;

e) захисту прав страхувальників (вигодонабувачів, застрахованих осіб), зокрема створення альтернативного механізму вирішення спорів на ринку страхових послуг (страховий омбудсмен) [7, с. 95].

Вирішення першочергових завдань стосовно подальшого розвитку національного страхового ринку надасть можливість:

- підвищити надійність системи страхування за допомогою встановлення однакових вимог і стандартів надання страхових послуг, що використовуються у міжнародній практиці;

- встановити правила, нормативи та показники платоспроможності і фінансової стабільності на основі звітності, складеній відповідно до міжнародних стандартів ціноутворення страхових послуг;

- забезпечити фінансове оздоровлення страхової компанії, включаючи обов'язкове збільшення капіталу і застосування примусових заходів з управління її активами;

- встановити для професійних учасників ринку страхування вимоги щодо наявності відповідної освіти та стажу роботи за фахом, що дозволяють виконувати покладені на них функції, а також здійснити заходи, що перешкоджають доступу до управління страховою компанією осіб, які допустили фінансові зловживання [8, с. 262].

Для вирішення завдань розвитку ринку страхових послуг у першочерговому порядку необхідно розробити і запровадити заходи щодо удосконалення та розвитку законодавства, яке регулює страхування, і, зокрема, забезпечити:

- створення правових основ діяльності товариств співстрахування, тобто розробити та прийняти закони України «Про співстрахування» та «Про діяльність страхового пулу»;

- встановлення основ обов'язкового страхування, а також визначення їх пріоритетних видів;

- удосконалення здійснення державного нагляду за страховою діяльністю на території України [9, с. 317].

Вирішення вищевикладених завдань дозволить продовжити роботу з модифікації основ законодавчого регулювання страхування, що повинне відповідати щораз більшому рівню розвитку страхового права, і вимагатиме в середньостроковій перспективі здійснення кодифікації законодавства у сфері страхування.

Реалізація таких заходів дозволить:

- підняти рівень захищеності організацій і громадян від різних груп ризиків, підвищити якість і розширити спектр пропонованих страхових послуг;

- залучити у вітчизняну економіку значні інвестиційні ресурси;

- вирішити першочергові завдання у сфері розвитку страхування в Україні та зміцнити систему державного нагляду за страховою діяльністю;

- створити структурні основи для розвитку добровільного страхування;

- сформувати систему правових основ страхового захисту майнових інтересів населення, організацій і держави, гарантувати дотримання прав і майнову безпеку окремої особи та сфери господарювання [10, с. 166].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, доходимо висновку, що в результаті виконання першочергових завдань із розвитку страхування та удосконалення регулювання відносин у цій сфері відбудеться подальше зростання кількості договорів страхування, збільшення розмірів страхових виплат і, як наслідок, зростання обсягу фінансових ресурсів у системі страхування та надання більш широкому колу громадян і юридичних осіб якісного страхового захисту. Це, зокрема, дозволить страховикам акумулювати додаткові грошові кошти, що слугуватиме джерелом інвестування фінансових ресурсів в економіку країни.

Список використаних джерел:

1. Машина Н.І. Глобальні питання розвитку страхування в Україні на межі тисячоліть / Н.І. Машина // Прометей. – 2000. – № 1. – С. 185–195.

2. Усатий Г.О. Відмивання грошових коштів у сфері зовнішньоекономічної діяльності: криміналістичний аспект / Г.О. Усатий // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю на етапі реформування кримінального судочинства». – Ч. 1. – Запоріжжя : Юрид. ін-т МВС України, 2002. – 256 с.

3. Роїк Г.А. Вимоги Міжнародної асоціації органів нагляду за страхуванням: Стандарти нагляду щодо ліцензування / Г.А. Роїк // Страхова справа. – 2002. – № 1. – С. 69–72.

4. Самойловський А.Л. Пропозиції щодо вдосконалення страхового ринку України / А.Л. Самойловський // Фінанси України. – 2000. – № 11. – С. 106–113.

5. Стратегія розвитку фінансового сектора України // Матеріали Координаційної ради з питань політики фінансового сектора при Кабінеті Міністрів України. – К. : Козаки, 2005. – 256 с.
6. Пацурія Н.Б. Система законодавства України про страхову діяльність / Н.Б. Пацурія // Підприємство, господарство та право. – 2000. – № 3. – С. 20–23.
7. Любенська О.А. Ключові принципи страхування: вимоги Міжнародної асоціації органів нагляду за страхуванням / О.А. Любенська // Страхова справа. – 2001. – № 4. – С. 93–96.
8. Залетов О.М. Основи страхового права України / О.М. Залетов, О.О. Слюсаренко. – К. : BeeZone, 2003. – 384 с.
9. Залетов А.Н. Страхование в Украине / А.Н. Залетов. – К. : BeeZone, 2002. – 452 с.
10. Плиса В.Й. Особливості становлення, проблеми та перспективи розвитку страхового ринку в Україні / В.Й. Плиса // Вісник Львівського університету. – 2001. – Вип. 30. – С. 158–167.

